

מלה פרטית

**יוד רוקח; טוחן
אבנים; ספרית
מועלים; 1981**

הדבר הבולט ביותר באסופת השירים "טוחן אבנים" הוא ריבוי ההצהרות ה"ארס-פואטיות" שבו. פעמים אין השיר אלא אני מאמין שירי. כזה הוא השיר "גדר" (עמ' 59) "כל צפונות השיר/ בסיפור מאחורי השיר./ אתה מקים חומה של מלים/ גדר לאחרים/ גדר לעצמך". וכך גם השיר "עוד שנה" (עמ' 20). פעמים ההצהרות הארס-פואטיות מופיעות כפואנטות של שירים שנושאים לאן דווקא השיר כשלעצמו, כמו, "שיריך לא יבקשו מלים יפהפיות" בשיר "רואה הר" (עמ' 32), או בשיר "עם עצמו" (עמ' 66) "הברק מאיר כהבזק מצלמה/ פנים שנהיו זכרונות/ שירים שיעמדו לעדות".

טבעי אפוא שהקורא וקל וחומר המבקר אסופה זו, בודעין או בלא יודעין, יבדוק את טיבה ואמינותה של שירה זו על ידי עימותה עם הצהרת הכוונות וה"אני מאמין" של כותבה. כך מהשיר שציטטתי במלואו "גדר" אתה למד שלדעת ד. רוקח עיקרו של השיר אינו כשיר, הווי אומר ברקמת המלים והמשפטים המוגדרת כשיר, אלא בספור ש"מאחורי השיר". כמו כן אתה למד שאין השיר אלא חומה כפולה: גדר לאחרים וגדר לעצמך.

אין זה חשוב אם אני כקורא מסכים עם קביעות אלו ובעיקר עם האחרונה שבהן. יכולתי להעמיד הגדרות רבות לשיר. אך השאלה היא האם באמירות אלו נעשה משהו שיעמידן מעבר להן ויעשה אותן לשיר או אין אלו אלא קביעות סתמיות אותן או דומות להן אני יכול למצוא בכל רצוניה ספרותית.

גרוע יותר, אחרי קריאת הצהרה כזו הייתי מצפה למצוא את המשורר נאמן לעצמו. הווי אומר מעמיד את השיר על הספור שמאחוריו ואילו אותו, את השיר עצמו מציב בינו לבין העולם, במקרה שלנו — הקורא, כגדר. ולא כך נראים הדברים אחרי עיון בשיריך של ד. רוקח. ופה הקושי שמציבים שירי האסופה כמעט בלי יוצא מהכלל. אינני רואה סימנים לספור שמעבר לגדר ואם אני רואה אותם אין הם יוצאים מגדר השיגרותי וגם אודה בגרוע, אינני מצליח להאמין בכנות הגדר, השיר, אותו כביכול מציב ד. רוקח לעצמו ולאחרים.

לדוגמא די בבחינת השיר "תשכ"ו" (עמ' 13), שאצטטו בשלמות. "אני מונה לאחר: תשכ"ו./ אלול בירושלים מחוץ לחומות./ אנו מדברים בשפת צופן/ מתוכחים בשפת צופן/ רושמים את שמותינו על אבני דרכים/ חותרים פתשגן שתיקתנו על גזעי ארנים/ קוראים למנחם ידידנו/ העוסק בפילוסופיה קיומית/ שיפסק את פסוקו בעיניני היום/ ומחכים".

עם גמר השיר תהיתי למה תשכ"ו? ומה המיוחד באירועים אותם הוא מונה ומייחס לתשכ"ו. יותר מכך האמירות — אנו מתוכחים בשפת צופן, רושמים את שמותינו וכן הלאה, אמירות שאני נכון להסכים איתן, אינן מקבלות שום מימד מיוחד מהצמדתן דוקא לתשכ"ו, כאלול (שהוא כמובן סוף השנה וחודש הסליחות), אבל יותר מכל התמיהה אותי הקריאה למנחם (ברניקר). אני מכין שיש פה איזו התכוונות מלאת חן אירוני או צנינית אבל אינני רואה אותה. או נכון יותר העצב הקיומי שבשיר, או זה שהמשורר ניסה לשוות, אינו משכנע אותי. כל כך אינו משכנע עד שאינני נרתע מלחשוך בד. רוקח ביוהרה וולוזל בקורא. ותכונה זו של החשבה עצמית עד אמונה. שכל מה שהמשורר מגדיר ומביא לפני הקורא כשיר הינו שיר כופה עצמה על רבים משירי האסופה ואמנה רק כמה מהם. "מתי" (עמ' 12) שיר שאיני מוצא בו יותר מקוריוו שמשום מה נכתב בשורות קצרות. "בני" (עמ' 26) או השירים "עם צלאן בפריז" (עמ' 68).

אי אמינות זו או נכון יותר אמונה זו של ד. רוקח בשיריך ובכל מה שנכתב על ידו באה לידי ביטוי קיצוני בשיר "טוחן אבנים" שעל שמו נקבע שמה של האסופה כולה. "טוחן האבנים במצפה רמון/ טוחן בקסטל/ כנבי ישוע/ מי כאן אבן שמיר/ מי אבן גויל/ מי עושה את השיר/ אבן קלע/ מי טוחן אבנים/ בטנטורה (עמ' 31) בסופו של השיר עלו בזכרוני מילותיו של המשורר "אינני יודע. ליתר דיוק איני יודע". אך בושע על אי ידיעה זו לא חשתי כקורא. פשוט, השיר לא הצליח

יופיין אינו ידוע

**אריה זקס; "הספר
הרוד"; הוצ'
דביר; 1981;
52 עמ'.**

ה

אהבה לעולם נשאת — אכזרית, חשקנית, מזדקנת ומתחלפת, — בשולי הדרך לאילת, ברחבת רידינג, בקפה אריאנה, בעולם כולו, — אשה אנונימית, גבר סתמי — גוף אל גוף, ומה שבתוכו מחלחל להרוס. כך בשיריך של אריה זקס, העושים פארודיה לשונית לטראגדיית האהבה. — "פרידה לא נמדדת/ בשנות אור./ להגיד געגוע./ להגיד דם להגיד לב להגיד אהבה./ להגיד גורל./ להיות בפורטוגל." להגיד שהפגישות המקוות והפרידות הקשות (של הדובר האחד עם האובדתי המתחלפות לבקרי השירים) משרות עצב ומלאנכוליה, אי-אפשר האנטי-סנטימנטאליזם מושג באמצעות שלל דימויים אנטי-רומנטיים, בהם כחר זקס להנציח את האהבות-האהובות — "עכוז גרום הפתה בווריאציה/ דווקא אל האור החזק, העומד, ובקול צרוד פתחה לעוד חטא/ או לפחות, אם נדיק, עוד מוטאציה." גם כאשר עשויה להשתמע מתוך חלק מהשירים, תמונה מזעזעת של דם יזע ודמעות, מושג הניכור, מודחקת האמפאיתיה המרגשת על-ידי ניסוח חרזני קליל, והדגש פאתטי מוגזם — "עקר כשרו הפולש אליה, מוריד, מכחיל, מבחיל, שופע/ סס-מות לבן בעוית המיטה."

כמקדם הסבר לאופיים של שירים אלה, די לקלוט את כותרותיהם ההיתוליות — "נרקיס, יקינטון ושאר מיני בצל", "רקדת לא רק בטן", "תראה, כל אחד עם הצרות שלו" ו"שיר אכזרי" המציג בכוונת את גורלה של אורה המשותקת. גורלה של זו מזכיר את גורל הגיבנת כפי שיועד לה על-ידי חנוך לוין (בסיפור). את הספר סוגרת פרוזה מקצבית בארבע מערכות לארבעת יסודות העולם. מי שתופס את רוח השירים שקדמו לפרק זה, יודע למה לצפות. אופי הגדרתו של מרקוס אורליוס את מבנה העולם (כפי שהוא מצוטט בשער הפרק), אינו אלא אנטיטיזה לאופי עיסוקו של זקס במבנה העולם על-פי הקביעה הפילוסופית הידועה מקדמת דנן. אצל זקס, הממש הינו הגות כשם שההגות הינה ממש. — האש שורפת ניירות, המים זורמים בתוך בקבוק יין לבן או לחילופין, בתוך מבחנה עמוסת שתן, האויר הינו כלי קיבול לנשימתו האחרונה של הזקן, והאדמה היא קברם הנצחי של אבנים מתגלגלות וחרקים בלתי מזוהים. צריך לאבחן בתכולתו של הספר, שני חלקים, שתי איכויות — איכות של עיסוק משועבד בנושאים רציניים, ואיכותו של עיסוק שוטה או משתטה בארועים שטותיים. ההבחנה, לדעתי, חייבת להיעשות על-מנת שלא נמהר להקל ראש בשיריך הקלילים והלא-רציניים של אריה זקס.

לגרות אותי, ויותר מכך לא הצליח לגרום שאמין ששאלות אלו באמת מציקות לו. קוצר ידם של השירים בולט יותר כשאנו משווים אותם עם האיזורים או הציטטות אותן מביא המשורר. כך בעמ' 42 מובאים כמוטו דברי ר' ישראל מרוזין על רבי אהרון מקרלין שאילו ידע שמתחת לרצפת הבית טמון קב של אמת הוא היה מסוגל לחפור באצבעותיו כדי לגלותו. תיאור מהימן ויפה. שהרי הציור של "קב אמת מתחת לרצפת הבית" הינו רב משמעותי ובמידה מסוימת הוא משאת נפשו של כל בעל-בית ולא משנה איזה ומה הוא הבית. ואילו בשירתו של ד. רוקח לא רק שאנו מוצאים צירוף כמו "רצפת הזכרון" — שאינו מצטיין במקוריות ובמעוף אלא גם ניסיון לקבוע אמיתות כמו "הדברים העורגים על עצמם מגלמים את כח המשיכה של אבן שואבת". אמירה מסובכת ומורכבת מאד שאינני מצליח לדעת לטיבה.

לא נותר אלא לסכם בלשונו של ד. רוקח "אני רואה בלי משקפת את הכנימה/ בשדות כנה. את המלים התותכות בשירי יהרה". המלה הפרטית שלה נושק הקב"ה ומעטר לה ונבנה ממנה עולם חדש בציטוטו היפה של ד. רוקח מרב חיים מוולוז'ין לא נאמרה באסופה זו. ומה שקורה הוא שאף בשירים בהם אתה מצפה לאמירה יותר פרטית ייחודית ומיוחדת כמו בשיר "לכדי" המעלה מן הסתם בעיות אמת אינך מוצא אמירה זו.

שלום רצבי

הופיע:

יוד הצעיר — מחזה קלסי מאת ריכרד בר הופמן. תרגם מגרמנית: מ. וינקלר; מבוא: דר' אלכס ביון.

משירי האפיפור יוחנן פאולוס השני. תרגם מפולנית: דר' ס. גאלבסקי.

אותם פנים — מבחר שירים מאת משוררים יהודיים באנגליה. ערך ותרגם: משה דור.

שירה צעירה — מבוא מאת פרופ' הלל ברזל.

משוואות שיר — מאת פרופ' צבי לוז.

התיאטרון הלאומי "הבימה" — מחקר מאת דר' עמנואל לוי.

ענת לויט

קרגל בע"מ

יצרני קרטון גלי ומיכלי אריזה

לוד, ת.ד. 65
טל. 054-28666
טלקס 31155